

Monika Szpringer, Barbara Błaszczyk

Zakład Profilaktyki Społecznej, Zakład Chorób Układu Nerwowego
Instytutu Kształcenia Medycznego Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach
Kierownicy: dr n. hum. M. Szpringer, prof. dr hab. n. med. S. Nowak
Dyrektor: prof. dr hab. W. Dutkiewicz
Oddział Neurologii Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego w Kielcach
Ordynator: dr n. med. B. Błaszczyk

**PROBLEMY ALKOHOLOWE MŁODZIEŻY
ZE ZRÓŻNICOWANYCH SPOŁECZNIE ŚRODOWISK
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO****STRESZCZENIE**

Celem badań było określenie rozmiarów zjawiska spożywania alkoholu przez młodzież w wieku 16–18 lat i występowania problemów z tym związanych w zależności od zróżnicowania środowisk w kategoriach: miasto wojewódzkie, miasto powiatowe o przewadze zatrudnienia w przemyśle i miasto powiatowe z przewagą struktur rolniczych. Badaniem objęto wybrane szkoły ponadgimnazjalne w trzech miejscowościach: w Kielcach, Końskich i Staszowie. Zbadano ogółem 300 uczniów, w tym po 100 osób z każdego środowiska. Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny, w ramach którego zastosowano technikę ankietowania i wywiadu.

Spożywanie alkoholu przez młodzież powoduje liczne zagrożenia i szkody. Występują one we wszystkich badanych grupach. Wielkość tych szkód związana jest z rozmiarami i stylem konsumpcji napojów alkoholowych, ale zależy również od skuteczności i zasięgu działań profilaktycznych i naprawczych. Poważne szkody związane z piciem alkoholu występują u około 10–15% badanych. Zwiększa się liczba pijącej i upijającej się młodzieży, a w szczególności dziewcząt. Coraz częściej osoby nieletnie łączą alkohol z narkotykami.

Słowa kluczowe: problemy alkoholowe, profilaktyka uzależnień.

SUMMARY

The aim of the investigation was to determine the size of the phenomenon of alcohol consumption by adolescents aged 16-18 years and the occurrence of related problems depending on the differentiation of communities in terms of: provincial city, industrial district [powiat] town and agricultural district town. The investigation included 300 students of upper secondary schools in three localities: Kielce, Końskie and Staszów, 100 persons from each community. The investigation method was a diagnostic questionnaire including interview. The consumption of alcohol by youth causes numerous threats and damages. They occur in all the investigated groups. The size of these damages is connected with the range and style of alcohol consumption and on also with the effectiveness of preventive and improvement actions. Considerable damages related to alcohol consumption occur in c. 10-15% of the investigated. The number of drinking and drunken students increases, particularly girls. Minor persons increasingly combine alcohol with drugs.

Key words: alcohol consumption, adolescents, drugs.

WPROWADZENIE

W Polsce szacuje się, że liczba osób uzależnionych od alkoholu wynosi około 800–900 tys., a ponad 3 mln odczuwa negatywne skutki alkoholizmu, żyjąc w rodzinach z problemem alkoholowym [1, 2, 3]. Problem dzieci i młodzieży używającej napojów alkoholowych jest coraz poważniejszy. Dotyczy on samozniszczenia osób uzależnionych od alkoholu, uszkodzenia zdrowia u nieletnich pijących, zaburzenia rozwoju psychofizycznego u młodzieży używającej napoje alkoholowe, szkód występujących u członków rodzin z problemem alkoholowym, naruszania prawa i porządku publicznego przez nietrzeźwych nieletnich i dorosłych.

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród szkolnej młodzieży [4]. Około 500 tys. nastolatków spożywa duże ilości alkoholu i ryzykuje powstanie choroby alkoholowej. Wpływa to na ograniczenie rozwoju psychofizycznego i edukacji u około 15% populacji w wieku 14–18 lat [5]. Picie alkoholu przez dzieci i młodzież, ze względu na jego szkodliwy wpływ na rozwijający się organizm, jest przedmiotem zainteresowania przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Niekorzystny wpływ alkoholu dotyczy głównie ośrodkowego układu nerwowego dojrzewającego do około 21 roku życia. Dlatego termin „nadużywanie alkoholu” przez dzieci i młodzież jest używany nie w znaczeniu nadmiernego picia (dużo i często), ale w znaczeniu spożywania przez młodzież napojów alkoholowych. Mimo że w większości przypadków nie ma podstaw do rozpoznania u młodzieży choroby alkoholowej, sam fakt używania alkoholu stwarza ryzyko wystąpienia nałogu. Przejście od picia obyczajowego do uzależnienia występuje u dzieci i młodzieży w czasie 3- i 4-krotnie krótszym niż u osób dorosłych. Nawet niewielkie ilości alkoholu zawarte w piwie czy winie, niegroźne dla dorosłych, mogą wpływać na procesy rozwojowe dzieci i młodzieży. Dotyczy to nie tylko rozwoju biologicznego, ale również procesów związanych z uczeniem się, zapamiętywaniem oraz rozwojem uczuciowym [6, 7].

W ostatnich latach obserwuje się obniżanie wieku inicjacji alkoholowej. Obecnie przypada on zwykle na 11–12 rok życia. Dzieci z rodzin patologicznych podejmują pierwsze próby picia alkoholu przeciętnie o 2–3 lata wcześniej. Uszkodzenia funkcjonalne i strukturalne organizmu młodego człowieka powstałe na skutek działania alkoholu prowadzą do kształtowania właściwości osobowościowych, które utrudniają przystosowanie do życia społecznego. Dlatego też fakt picia alkoholu przez dzieci i młodzież w wieku szkolnym jest na ogół uważany za jeden z poważniejszych symptomów niedostosowania społecznego. Spożywanie alkoholu przez osoby nieletnie jest najczęściej zjawiskiem związanym ze spędzaniem wolnego czasu, rozrywką i życiem grupowym. Rzadko wynika z przeżywanych problemów indywidualnych i frustracji. Duże znaczenie ma stopień integracji z grupą rówieśniczą. Więcej okazji do picia alkoholu mają ci, którzy, tworząc własną grupę, funkcjonują zgodnie z zasadami młodzieżowej subkultury. Im bardziej

młodzi ludzie utożsamiają się z tą grupą i wyżej cenią swoje stosunki z rówieśnikami, tym częściej zdarza im się pić alkohol, który traktowany jest jako atrybut kontaktów towarzyskich uatrakcyjniający wspólną rozrywkę. Picie alkoholu wyzwała u młodzieży agresję, skłonność do awantur, przyczyniając się nierzadko do naruszania porządku publicznego, zasad współżycia społecznego, łamania prawa. Negatywnie wpływa na stosunki z rodziną i innymi osobami ze środowiska społecznego, przyczynia się do powstania negatywnych postaw wobec szkoły i obniżenia poziomu wyników w nauce [8, 9].

ZAŁOŻENIA BADAŃ

Celem przeprowadzonych badań było określenie rozmiarów zjawiska spożywania alkoholu przez młodzież w wieku 16–18 lat i występowania problemów z piciem alkoholu w zależności od zróżnicowania środowiska w kategoriach: miasto wojewódzkie, miasto powiatowe o przewadze zatrudnienia w przemyśle i miasto powiatowe z przewagą struktur rolniczych. Badaniem objęto uczniów szkół ponadgimnazjalnych w trzech miejscowościach: w Kielcach, Końskich, Staszowie. Zbadano ogółem 300 uczniów, po 100 osób z każdego środowiska.

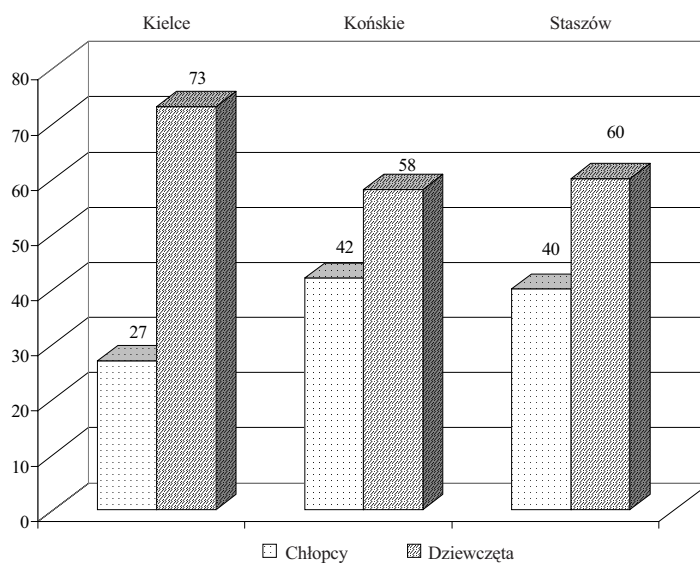
Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny z zastosowaniem techniki ankietowania i wywiadu. Specjalnie przygotowane kwestionariusze ankiety zawierały pytania z wieloczołową alternatywą odpowiedzi. Część pytań miała charakter otwarty.

WYNIKI BADANIA

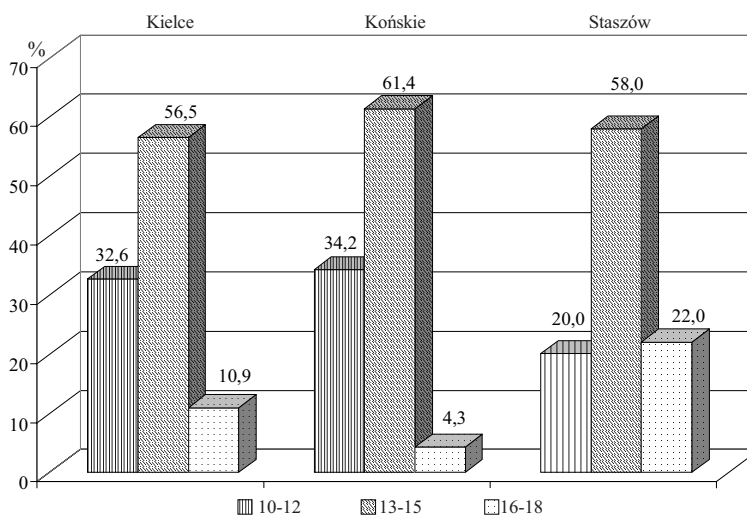
Jak wspomniano wcześniej w analizach wyodrębniono trzy grupy środowisk: miasto wojewódzkie (Kielce), miasto powiatowe z przewagą zatrudnienia w przemyśle (Końskie), miasto powiatowe z przewagą zatrudnienia w rolnictwie (Staszów) (ryc. 1). Celowy dobór grup badawczych pozwolił na ukazanie różnic związanych ze zwyczajami picia alkoholu i problemami współistniejącymi z alkoholem w tych środowiskach.

Inicjacja alkoholowa w rozumieniu użycia po raz pierwszy takiej ilości alkoholu, która prowadzi do upojenia, przypada w większości przypadków na czas nauki w szkole podstawowej. Najwcześniej inicjacja alkoholowa występuje u młodzieży w mieście powiatowym z przewagą zatrudnienia w przemyśle (Końskie) i w mieście wojewódzkim (Kielce). Przypada na wiek 13–15 lat. Natomiast w mieście o rolniczym charakterze zatrudnienia (Staszów) ponad 22% młodzieży spożywało po raz pierwszy alkohol między 16 a 18 rokiem życia (ryc. 2). W porównaniu z doniesieniami z badań o charakterze krajowym młodzież w badanych środowiskach rozpoczęła picie alkoholu później. Różnica wynosi od 2 do 3 lat.

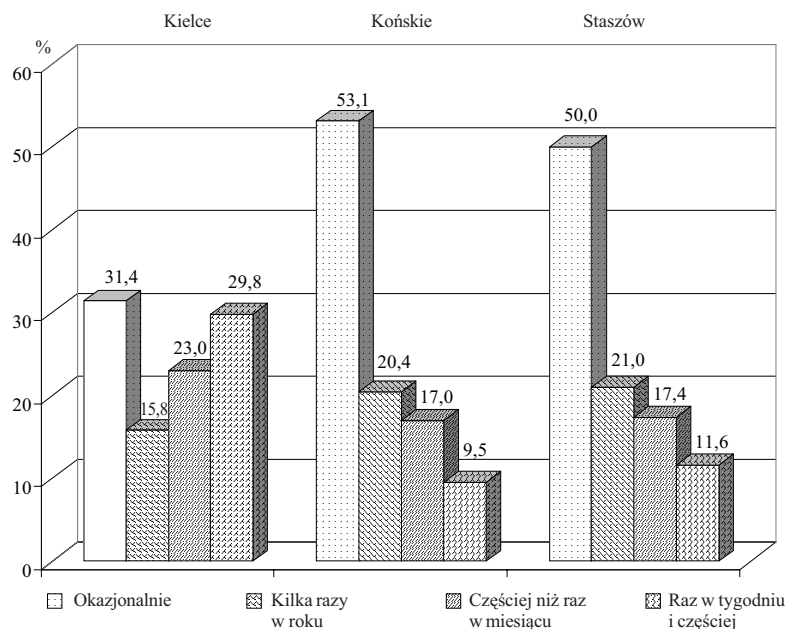
Częstość spożywania alkoholu rozkłada się podobnie w obu miastach powiatowych, przy czym ponad 50% młodzieży spożywa alkohol okazjonalnie. W mieście wojewódzkim występuje duży wskaźnik spożywania alkoholu więcej niż raz w tygodniu (29,5%), co wskazuje na poważny problem picia przez nieletnich na terenie dużego miasta (ryc. 3).

Rycina 1. Badani z podziałem na grupy chłopców i dziewcząt

Rycina 2. Wiek inicjacji alkoholowej u badanej młodzieży

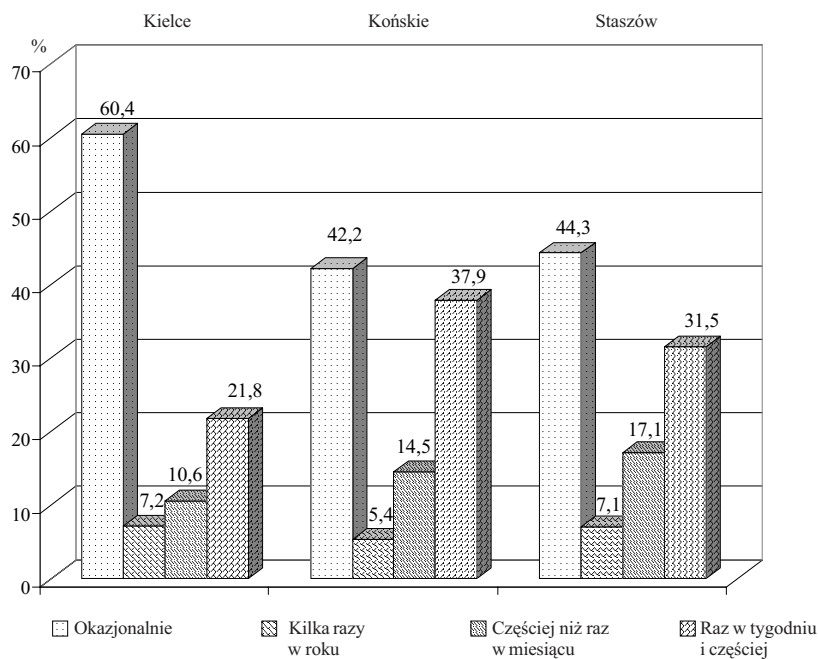

Rycina 3. Częstość spożywania alkoholu przez badanych uczniów

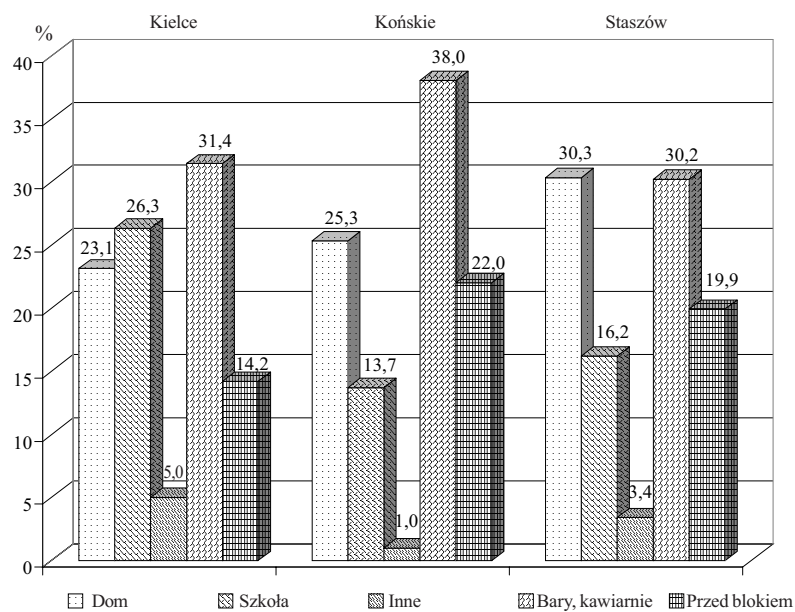
We wszystkich trzech środowiskach środki na zakup alkoholu pochodzą od rodziców (kieszonkowe). W Kielcach odsetek jest największy i wynosi ponad 60%. We wszystkich grupach badani najrzadziej uzyskiwali pieniądze na alkohol od kolegów. W miastach powiatowych ponad 30% respondentów deklaruje abstynencję alkoholową w przypadku braku środków. Natomiast w mieście wojewódzkim tylko około 20% wskazało tę kategorię (ryc. 4). Przyniesione wyniki są zbieżne z badaniami krajowymi. Zwiększenie dostępności wszystkich środków uzależniających, ich atrakcyjna reklama i promocja, a także tradycyjne łączenie z wypoczynkiem, przygodą, rozrywką powodują upowszechnienie picia. Powyższe dane są niepokojące, sugerują bowiem, że znaczna grupa młodzieży spożywa alkohol przekraczając próg trzeźwości i aktywnie poszukuje środków na zakup alkoholu. Alkohol stał się stylem życia (sposobem spędzania czasu wolnego i środkiem do włączenia się w środowisko i pozyskanie jego akceptacji). Poprzez picie alkoholu młodzi ludzie chcą być niezależni i „dorośli”.

Najczęstszym miejscem, w którym młodzież spożywa alkohol, są bary i kawiarnie (Końskie – 38,0%, Kielce – 31,4%, Staszów – 30,2%), a następnie w kolejności dom (Staszów – 30,3%, Końskie – 25,3%, Kielce – 23,1%) i szkoła w Kielcach (26,3%), natomiast w Końskich i Staszowie alkohol pije się przed blokiem (22% i 19,9%) (ryc. 5).

Istotne są motywy spożywania alkoholu i okoliczności, w których młodzież zwykle sięga po alkohol. Nieletni badani najczęściej spożywają alkohol przy oka-

Rycina 4. Źródło pozyskiwania środków przez badaną młodzież na zakup alkoholu

Rycina 5. Najczęstsze miejsca, w których badani spożywają alkohol

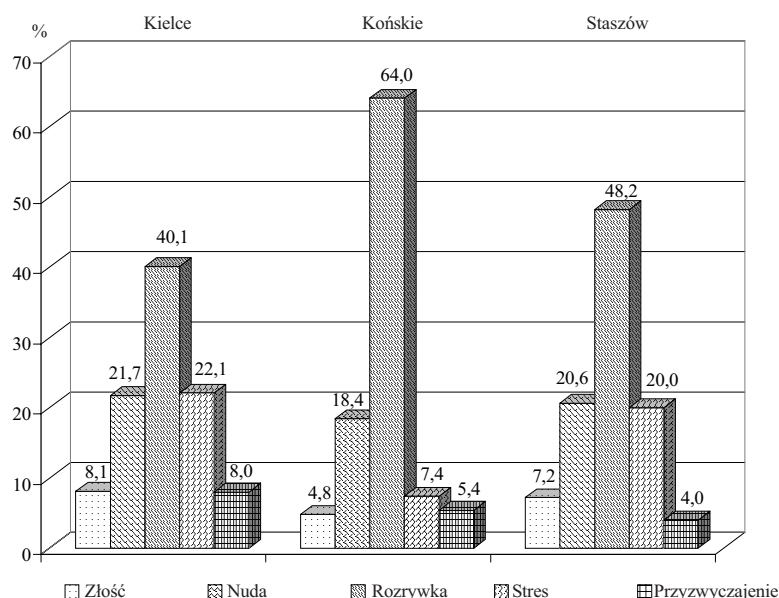
zji różnych imprez okolicznościowych i w czasie wolnym, przy czym najwyższy wskaźnik był w mieście powiatowym o charakterze przemysłowym (Końskie), gdzie respondenci wskazywali brak miejsc dla rozrywki (64,0%). W Kielcach i Staszowie podobne rozkłady procentowe były przy kategoriach: nuda i stres (ryc. 6).

Wśród alkoholi młodzież wyraźnie preferuje piwo, we wszystkich trzech miastach i w drugiej kolejności wódkę. W Kielcach wyższy jest odsetek młodzieży wybierającej alkohole mocne (ryc. 7). Tylko niewielki procent badanych deklaruwał picie niskoprocentowych koktajli alkoholowych lub wina.

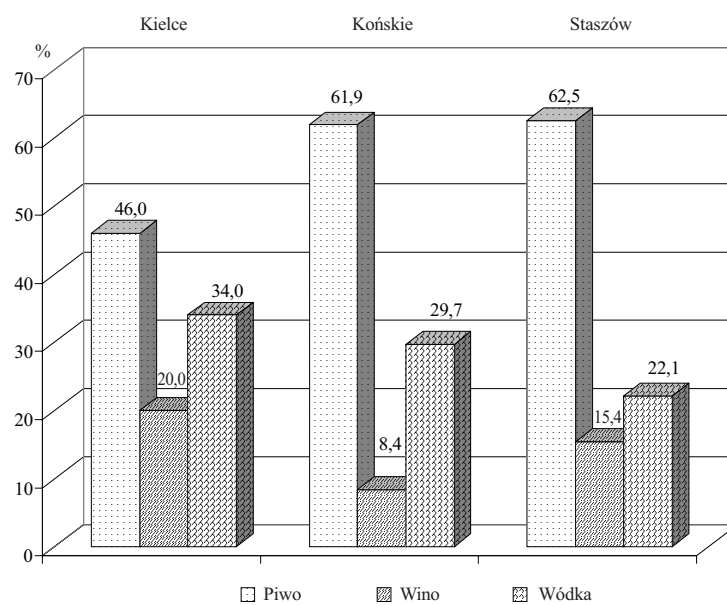
Zachowania młodzieży po wypiciu alkoholu są podobne u wszystkich badanych respondentów. Zasadniczo młodzi wskazują na upojenie tzw. urwany film (Staszów – 56,0%, Kielce – 53,5%, Końskie – 51,5%), a następnie zachowania agresywne (Końskie – 25,8%, Staszów – 22,4% Kielce – 20,0%) (ryc. 8).

Niepokojący jest fakt łączenia alkoholu z narkotykami. Najczęściej to zjawisko występuje u młodzieży w Kielcach (14,5%) (ryc. 9).

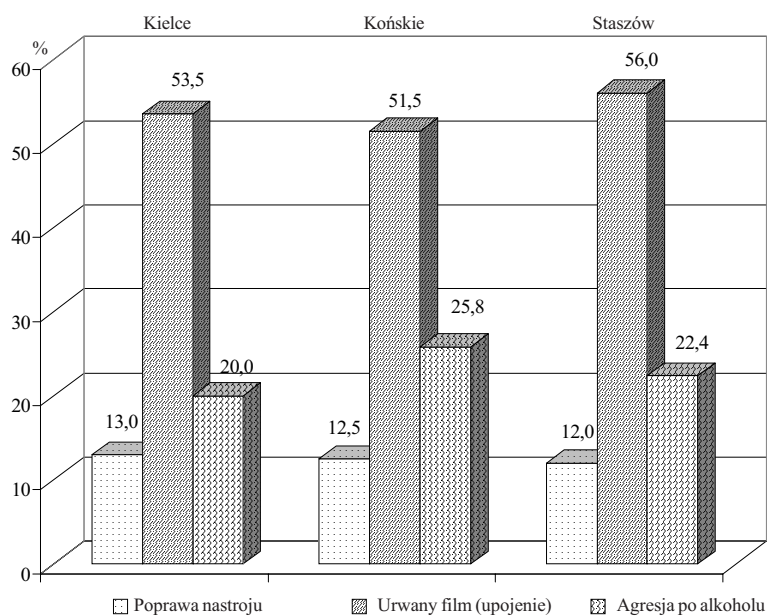
W opinii badanych uczniów negatywnym skutkiem spożycia alkoholu jest kac. W Kielcach ponad połowa respondentów wskazała ten skutek jako najbardziej dotkliwy i niebezpieczny. Świadczy to o małej wiedzy i świadomości dotyczącej szkodliwości alkoholu i ryzyka związanego z jego nadużywaniem. W drugiej kolejności w mieście powiatowym o charakterze przemysłowym (Końskie) respondenci podawali utratę zdrowia (28,8%), natomiast w Kielcach uzależnienie (16,0%) i śmierć (14,5%) (ryc. 10).

Rycina 6. Czynniki psychiczne wpływające na potrzebę picia w opinii badanych

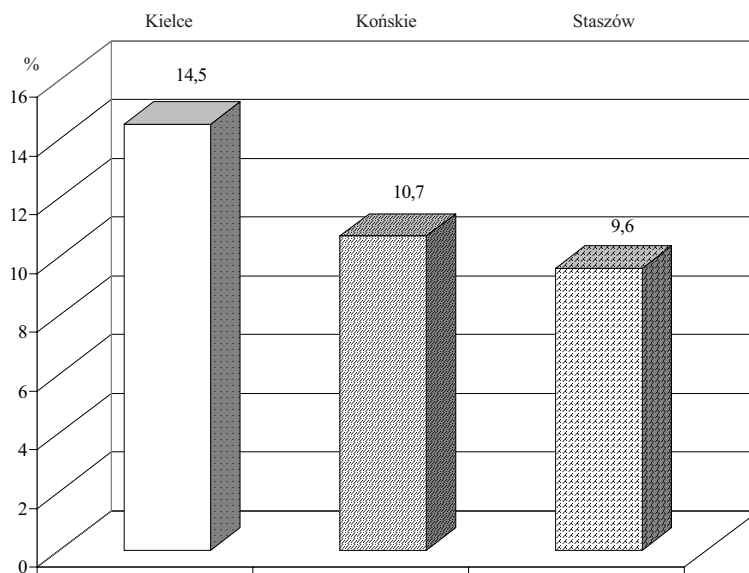

Rycina 7. Rodzaj najczęściej spożywanego alkoholu

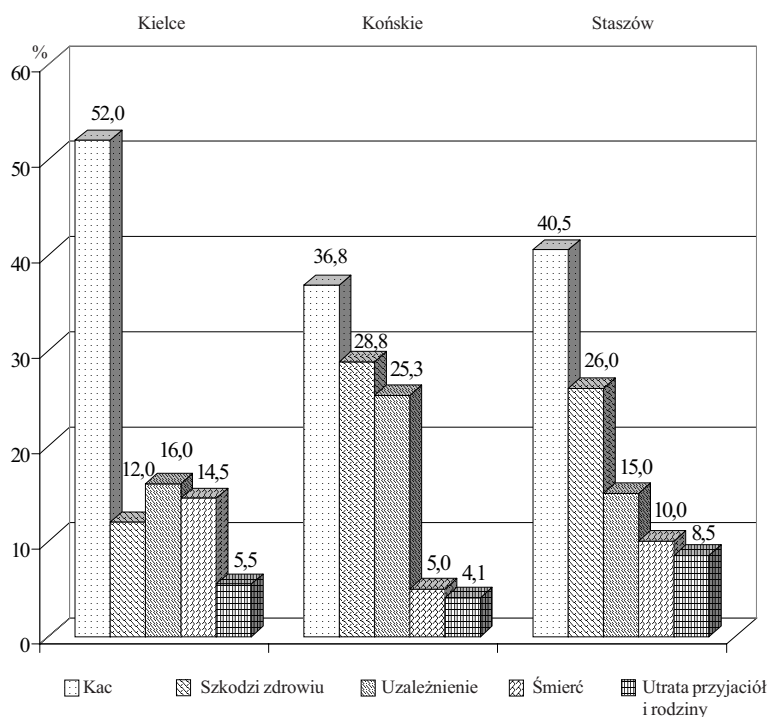

Rycina 8. Zachowania badanej młodzieży po spożyciu alkoholu

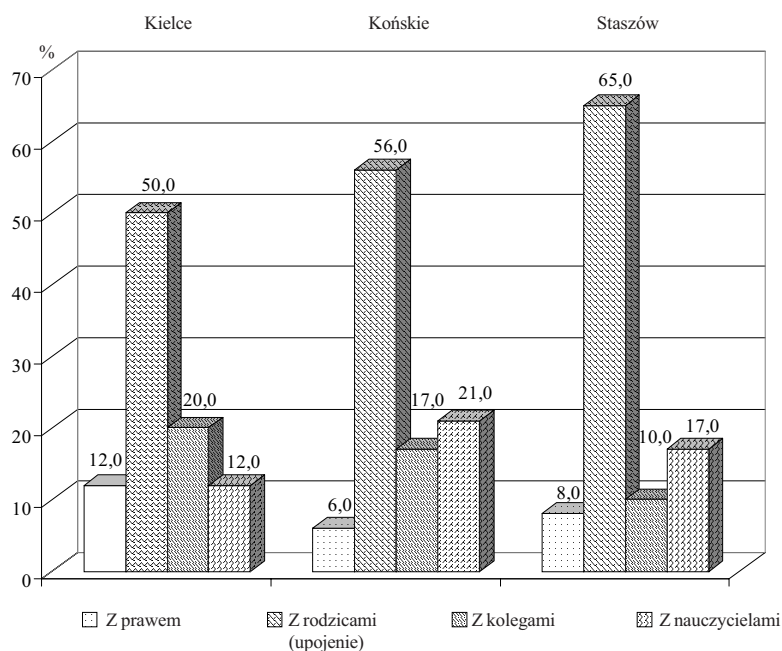

Rycina 9. Spożywanie alkoholu z innymi środkami odurzającymi (narkotykami) przez badanych

Rycina 10. Negatywne skutki spożywania alkoholu według badanych uczniów

We wszystkich trzech grupach badani respondenci wskazywali na związek alkoholu z powstawaniem konfliktów, najczęściej z rodziną, następnie w mieście powiatowym (Końskie) z nauczycielami i w mieście wojewódzkim – z kolegami (ryc. 11).

Rycina 11. Udział badanych w konfliktach społecznych spowodowanych używaniem alkoholu

Ponieważ przeprowadzone badania odnosiły się do uczniów szkół ponadgimnazjalnych określonych miast, uzyskane wyniki nie pretendują do pełnej reprezentacji problemu ani formułowania daleko idących uogólnień. Pozwalają jednak zauważyć wiele istotnych zjawisk i dominujących tendencji wśród młodzieży. Istnieje potrzeba prowadzenia pogłębionych analiz w tym zakresie w celu tworzenia skutecznego systemu działań profilaktycznych.

WNIOSKI

- Na podstawie zebranego materiału empirycznego można wyprowadzić wnioski:
1. Zjawisko używania i nadużywania alkoholu przez młodzież występuje we wszystkich badanych grupach. Wiek inicjacji alkoholowej obniża się (przypada już nawet na 10–12 lat).

2. Najbardziej popularnym napojem alkoholowym jest piwo, a następnie alkohol mocne (wódka).
3. Alkohol traktowany jest przez młodych ludzi jako środek ułatwiający kontakty społeczne i uatrakcyjniający wspólną rozrywkę.
4. Alkohol najczęściej wyzwala u młodzieży agresję i skłonność do awantur. Negatywnie wpływa na stosunki z rodziną i innymi osobami z najbliższego środowiska.
5. Stan wiedzy uczniów szkół średnich na temat działania i szkodliwości alkoholu jest niewystarczający.
6. Przeprowadzone w szkołach programy profilaktyczne wpływają na pogłębienie wiedzy na temat używania i nadużywania alkoholu, natomiast nie wpływają na zmianę zachowania młodych ludzi.
7. Istnieje potrzeba wprowadzania długofalowych i systematycznie ewaluowanych programów profilaktycznych, które będą atrakcyjne dla dzieci i młodzieży.

PIŚMIENNICTWO

- [1] Hołyst B.: Kryminologia. Warszawa 1999: 525.
- [2] Cekiera C.: Poradnictwo dla osób uzależnionych. *Problemy Alkoholizmu* 1995; 5: 13–15.
- [3] Cekiera C.: Ryzyko uzależnień. Lublin 1994: 81–82.
- [4] Alkohol i narkotyki w życiu polskiej młodzieży – dylematy profilaktyki. Opr. J. Sierosławski, A. Zieliński. Warszawa 2002: 13.
- [5] Mellibruda J.: Alkohol a rzeczywistość gminna. „Świat Problemów” 1996; 6: 4–7.
- [6] Zajęcka B.: Rozmiary, struktura i wzory spożywania napojów alkoholowych przez młodzież. W: *Psychoopatologia i psychoprofilaktyka*. A. Margasiński, B. Zajęcka B. (red.). Kraków 2000; 296.
- [7] Cierpiałkowska L.: Alkoholizm, przyczyny, leczenie, profilaktyka. Poznań 2001: s. 9.
- [8] Szpringer M.: Profilaktyka społeczna. Rodzina. Szkoła. Środowisko lokalne. Kielce 2004: 123.
- [9] Pstrąg D.: Wybrane zagadnienia z problematyki uzależnień. Rzeszów 2002: 96–99.